

K CHARAKTERISTICE ABSOLVENTA ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Josef Maňák

***Anotace:** Stat' podává na základě výzkumného šetření pohled na žáky ukončující základní vzdělávání a zjišťuje, jak jsou připraveni pro život, zejména na další studium. Závěry, také ve srovnání s jinými výzkumy, vyznívají celkem pozitivně, ale je z nich též zřejmé, že škola by měla více než dosud respektovat potřeby současné společnosti a své kurikulum výrazněji orientovat na kompetence, na rozvoj osobnosti a na etickou problematiku.*

***Abstract:** The paper presents a view on primary school leavers based on an investigation and examines how they are prepared for life, mainly concerning future studies. The conclusion, also as compared to other investigations, is rather positive. However, the conclusion also implies that school should currently focus on the needs of the modern society and in the curriculum competences, personality development and ethical issues should be emphasised.*

1. Obraz absolventa z výzkumného šetření

Mladý člověk, který ukončuje základní školu, by měl být relativně dobře připraven na vstup do společnosti, která na něho začíná klást náročnější požadavky než v období dětství, a to ve studiu, v zapojování do práce, ve společenském styku, v samostatnosti i zodpovědnosti. Ve svém výzkumném záměru jsme se zajímali o to, jak ho škola v tomto směru ovlivnila, případně vyzbrojila postojem a kompetencemi, aby se mohl bez velkých potíží vyrovnat s těmito nároky. Nešlo o to zjišťovat úroveň konkrétních vědomostí a dovedností, poněvadž ty jsou sledovány školou, školní inspekcí i mezinárodními výzkumy (např. PISA, TIMSS), ale spíš o zjištění celkové úrovně absolventa, jeho rozhledu a orientace, kterých zejména působením školy dosáhl.

Výzkumný vzorek obsáhl 230 žáků z devátých tříd ZŠ, z toho 103 hochů a 127 dívek, náhodně vybraných z celé republiky. Respondenty vybrali a oslovili účastníci distančního studia sociální pedagogiky na PdF MU, kteří byli podrobně informováni o cílech výzkumu a poučeni o metodice výzkumu. Jako hlavní výzkumná metoda byl zvolen speciálně zkonstruovaný dotazník, který byl ověřen předvýzkumem. Kromě toho byl uplatněn rozhovor, kterým se odstranily případné neúplné odpovědi. Navíc byly realizovány diskuse na školách se žáky devátých tříd, které pomohly vyjasnit některé problémy a podrobněji se seznámit s mentalitou žáků tohoto věku.

Co se týče domácího zázemí respondentů, v němž dnešní žáci vyrůstají, lze konstatovat, že v naprosté většině jde o rodiny konsolidované, v nichž děti na-

cházejí porozumění, podporu a poměrný blahobyt. Z odpovědí respondentů vyplývá, že 45,2 % rodin má vlastní dům, (většinou z vesnic nebo malých měst), 66 % auto a 14,8 % chatu. Svou vlastní knihovničku má 68,7 % respondentů (79,5 % dívek, 44,5 % hochů), nakolik se však využívá, jsme nezjišťovali. O úrovni našeho souboru však svědčí to, že 28,9 % respondentů (36,2 % dívek a 21,3 % hochů) má vyznamenání, jen jeden respondent uvedl, že neprospěl (tab. 1).

	Celkem	%	Hoši	%	Dívky	%
Počet respondentů	230	100	103	44,8	127	55,2
Dům	104	45,2	40	38,8	64	50,4
Auto	152	66,0	59	57,3	93	73,2
Chata	33	14,3	13	12,6	20	15,7
Knihovnička	158	68,7	57	55,5	101	79,0
S vyznamenáním	68	29,6	22	21,3	46	36,2

Tab. 1: Základní charakteristiky

Škola je významným edukačním fenoménem, kterému se nikdo nemůže vyhnout, proto velmi záleží na tom, aby její působení bylo přijímáno ze strany žáků pozitivně, aby se v ní vytvářelo prostředí a klima, které veškerým svým zaměřením napomáhá dosažení výchovně-vzdělávacích cílů. Na druhé straně nelze očekávat, že všichni žáci budou mít školu rádi, poněvadž škola klade na žáky značné požadavky na pozornost, myšlení, vyžaduje přípravu atd. Výzkum prokázal, že naprostá většina žáků se do školy připravuje, a to průměrně 1,3 hod. denně, v našem souboru se do školy nepřipravuje jen 12 žáků (5,2 %), tj, 4 dívky a 8 hochů (tab. 2).

Celkem	Hoši	Dívky
1,3	1,1	1,5

Tab. 2: Příprava na výuku (v hodinách)

Srovnání s dřívějšími výzkumy ukazují, že domácím úkolům současní žáci věnují méně času než dříve (srov. Maňák 1992). Mnohem víc než přípravě do školy se žáci věnují sledování televize, a to průměrně 2,2 hod. (dívky 2,5 hod., hoši 2,05 hod.) a činností u počítače, tj. průměrně 1,9 hod. denně (dívky 1,4 hod., hoši 2,5 hod.).

Co se týče oblíbenosti jednotlivých vyučovacích předmětů, celkově k nejoblíbenějším patří u obou pohlaví tělesná výchova, a to zejména u hochů, u dívek první místo však zaujímá angličtina, kdežto u hochů je až na osmém místě. Překvapuje dobré umístění matematiky, zejména u dívek (4. místo), ke kladně hodnoceným předmětům patří u dívek i u hochů dějepis a zeměpis. Mnohem hůř je na tom čeština, protože u dívek zaujímá až šesté místo, u hochů se do osmi sledovaných míst vůbec nedostala. K preferovaným předmětům u hochů patří informatika a fyzika, kdežto u dívek jsou tyto předměty uváděny sporadicky (tab. 3, 3a, 3b).

Předmět – pořadí	Celkem (%)
Tělesná výchova	24,3
Zeměpis	19,5
Dějepis	18,3
Matematika	18,3
Angličtina	16,5
Biologie	12,8
Čeština	9,1
Výtvarná výchova	5,2

Tab. 3: Oblíbenost vyučovacích předmětů (v % případů)

Předmět – pořadí	Celkem (%)
Tělesná výchova	35,9
Matematika	18,4
Zeměpis	15,5
Informatika	14,6
Dějepis	13,6
Fyzika	10,7
Biologie	10,7
Angličtina	7,8

Tab. 3a: Oblíbenost vyučovacích předmětů u hochů (v % případů)

Předmět – pořadí	Celkem (%)
Angličtina	24,4
Zeměpis	22,8
Dějepis	22,0
Matematika	18,1
Čeština	16,5
Tělesná výchova	14,9
Biologie	13,4
Angličtina	7,8
Výtvarná výchova	4,4

Tab 3b: Oblíbenost vyučovacích předmětů u dívek (v % případů)

Jak ukazuje tabulka 4, hodnocení školy žáky je vesměs pozitivní (77,8 %).

	Celkem	Hoši	Dívky
Pozitivní	77,8	71,8	82,7
Negativní	21,2	28,2	17,3

Tab. 4: Hodnocení školy (v % případů)

Pro poznání zaměřenosti absolventa základní školy jsou důležité též aktivity, kterým se žáci věnují ve volném čase. Zmínili jsme se už o sledování televize a o práci s počítačem, které zabírají podstatnou část jejich volného času. Kromě toho naši žáci vykazují další zájmy, kterými svůj volný čas naplňují. Na první místo se u dívek dostávají schůzky s kamarádkami, u hochů sport, v celkovém pohledu jsou však obě aktivity vyrovnané. Z jiných udávaných zaměstnání jsou u hochů uváděny např. rybaření, šachy, kreslení aj., u dívek je rejstřík zájmů bohatší, je to např. tanec, zpěv, divadlo, ruční práce, kreslení aj. Žádné zájmy ve svém volném čase nerealizuje jen nepatrný počet respondentů (tab. 5).

	Celkem	Hoši	Dívky
Kamarádi	62,6	51,4	71,6
Sport	62,6	62,1	62,9
Hudební nástroj	22,6	11,6	31,5
Kroužky	13,0	7,8	17,3
Jiné	21,3	12,6	28,3

Tab. 5: Druhy volnočasových aktivit (v % případů)

Zjistili jsme, že žáci našeho souboru pocházejí z relativně dobře zabezpečeného rodinného prostředí. Svědčí o tom i kapesné, které dostávají. Jeho výše se sice různí, ale potřebují-li, dostávají další finanční prostředky. Potěšitelné je, že se obě pohlaví v rodině zapojují do domácích prací (celkem 81,3 %, z toho dívky 97,6 %, hoši 61,2 %) – viz tab. 6.

	Celkem	Hoši	Dívky
Kapesné	74,8	72,8	84,2
Pomoc při domácích pracích	81,3	61,2	97,6
Trvalý úkol	21,3	18,4	23,6

Tab. 6: Rodina (v % případů)

Ovšem trvalými úkoly, v nichž by mohli projevit samostatnost, vytrvalost a zodpovědnost, jsou pověřováni jen v 21,3 % případů. K nejčastějším úkolům patří péče o mladší sourozence nebo domácí zvířata. S provozem domácnosti souvisí též znalost základních potravin, kterou většinou získávají jejich obstaráváním. Cenu mléka a chleba znají respondenti v 86,5 % a 84,3 %, avšak někteří respondenti nemají vůbec představu o ceně těchto základních potravin. Zato

cenu cigaret udávali respondenti poměrně přesně (92,2 %), a to víc dívky než hoši. Návykové látky dokázali respondenti uvést jen v 65,6 % případů (tab. 7).

	Celkem	Hoši	Dívky
Cena mléka	86,5	87,4	85,8
Cena chleba	84,3	81,5	86,6
Cena cigaret	92,2	73,8	91,3
Návykové látky	65,6	54,3	74,8

Tab. 7: Životní realita (v % případů)

Žáci sledované věkové skupiny se již zajímají o veřejné dění a postupně se u nich vytvářejí postoje k důležitým společenským událostem. Tabulka 8 ukazuje některé jejich aktivity a názory. Zprávy sleduje, a to buď denně nebo občas 85,7 %, vůbec nesleduje 14,3 % respondentů. Vítěze posledních voleb správně udalo 84,3 % respondentů, ale o volebním právu má přesné informace dokonce 92,2 % z nich, z toho dívky plných 100 %. Avšak přiměřenou představu o demokracii má jen 50,8 respondentů, což je na pováženou, počítají-li už se svým brzkým volebním právem. Nikoliv ojedinělá představa o demokracii je tato: „Můžeme dělat, co chceme“.

	Celkem	Hoši	Dívky
Zprávy sleduje denně	29,2	33,9	25,8
Zprávy sleduje občas	56,5	46,7	64,5
Zprávy nesleduje	14,3	19,4	10,2
Vítěz voleb	84,3	82,5	85,8
Volební právo	92,2	92,2	100
Demokracie	50,8	49,5	50,9
Ohrožení civilizace	52,2	21,4	77,2
Holocaust	49,1	48,5	49,6

Tab. 8: Orientace (v % případů)

Kulturní prožívání se ve sledovaném souboru manifestuje převážně v hudbě, a to výhradně moderní, kterou denně poslouchají téměř všichni (dívky 100 %). Představitelé klasické hudby byli uvedeni jen jednou (Bach, Chopin). Naproti tomu naši respondenti jen občas, a to pouze se školou, navštěvují výstavy výtvarného umění (celkem 34,3 %, dívky 43,3 %, jinak kromě výtvarně orientovaných jedinců se o výtvarné umění nezajímají). Významné osobnosti respondenti znají nejvíc z politiky, na druhém místě z kulturní oblasti (zpěváci a herci), překvapivě málo jsou uváděni sportovci (celkem 14,3 %) viz tab. 9.

	Celkem	Hoši	Dívky
Poslouchá hudbu	99,1	98,1	100,0
Sleduje výtvarné umění	34,3	23,3	43,3
Zná významné osobnosti:			
Politické	54,7	52,4	56,6
Kulturní	52,6	42,7	52,6
Sportovní	14,3	23,3	14,9
Jiné	26,5	14,5	40,1
Národní obrození	34,8	21,4	44,6

Tab. 9: Kultura (v % případů)

S blížícím se životním předělem (ukončení povinné školní docházky) je na místě otázka, zda mladí lidé tohoto věku přemýšlejí o svém životním (profesním) cíli. Tab. 10 ukazuje, že tak činí 82,2 % (dívky 85,8 %, hoši 72,8 %, zbytek (17,8 %) o cíli zatím neuvažuje, žije ještě v dětském světě bez starostí o budoucnost.

	Celkem	Hoši	Dívky
Životní cíl	82,2	72,8	85,8
Šetření	74,8	84,2	63,1

Tab. 10: Perspektivy (v % případů)

Životní vzor má 90 % dívek a hochů, žádný vzor zatím nemá 10 % respondentů (dívek 14,2 %, hochů 8,7 %, někteří z nich si však už plně uvědomují svou identitu a žádný vzor přijímat nechtějí („Chci být sám sebou“). Dokonce i některé otázky dotazníku považují za zásah do svého soukromí. Vzory si respondenti vybírají z různých oblastí – sportovní, kulturní atd., ale nejvíce jim jako vzor slouží rodiče (30 % celkem, 35,4 % dívky, 25,2 % hoši). Přitažlivými vzory jsou často také kamarádi nebo starší sourozenci.

	Celkem	Hoši	Dívky
Nemá vzor	10,0	8,7	14,2
Rodiče	30,8	25,2	35,4
Sportovce	21,7	29,1	15,7
Literární nebo filmový hrdina	11,3	4,8	16,5
Herec	13,4	5,8	19,7
Kamarád/ka	10,0	5,8	13,4
Učitel	2,6	0,9	2,2
Politik	0,8	0,9	0,8
Zpěvák	2,2	2,9	1,6
Jiní	16,5	16,5	16,5

Tab. 11: Životní vzor (v % případů)

Celkový obraz absolventa základní školy, jak jej podává naše výzkumné šetření, vyznívá pozitivně, odpovídá sledovanému věkovému období, je ovšem zajisté ovlivněn charakterem doby, v níž žijeme.

2. Rozbor zjištěných údajů

Životní období absolventa základní školy jsme sledovali proto, že jsme chtěli zjistit, jak ho škola při ukončení povinné školní docházky vybavila pro další život. Potvrdily se charakteristiky tohoto věku, které jsou známy z odborných publikací a ze zkušeností všech, kteří se s touto mládeží stýkají. Jde o prudký rozvoj osobnosti po všech stránkách, proti dřívější vývojové etapě rostou kritičnost, sebevědomí, samostatnost, ale též snaha o sebepoznání a hledání svého místa v životě. Složitost tohoto životního období potvrzují poznatky z hlediska anatomicko-fyziologického, kulturně-psychologického i pedagogického (Příhoda 1963, s. 409), nejednotné je jeho terminologické vymezení: puberta, adolescence, dospívající mládež, pubescence, postpubescence, období resentimentu atd. Přidržel jsem se kritéria pedagogického, protože nás zajímá charakteristika osobnosti, která opouští základní školu, abychom mohli zpětně usuzovat, v čem škola tuto osobnost připravuje dobře, případně, kde jsou určité nedostatky nebo bílá místa, která by se měla v kurikulu odstranit.

Očekávali jsme, že vyhraněný postoj budou mít žáci devátých tříd zejména ke škole, poněvadž právě toto prostředí z několikaleté docházky důvěrně znají. Jejich kritika se zaměřuje hlavně na vybavení školy, dále na mezilidské vztahy a na výuku. Vadí jim nedostatečné vybavení škol potřebnou technikou, jsou nespokojeni s obědy ve školní jídelně (hlavně dívky), ostře poukazují na nevyhovující záchody. Časté jsou stížnosti na vztahy mezi učiteli a žáky, na nespravedlnost ze strany učitelů, ale kritičtí jsou i vůči některým spolužákům, kteří se projevují násilnicky nebo podléhají drogám (kouření aj.). Ve vztahu k výuce se často konstatuje, že se ve škole nudí, stěžují si na přílišné požadavky, na přemíru zkoušek a na krátké přestávky, kritiky nejsou ušetřeny ani výukové metody některých učitelů.

Vysoké procento žáků školu hodnotí pozitivně (77,8 %), což je ve shodě s jinými výzkumy (Quesnell 2002, s. 37, je to 82 %). Pro mnohé žáky je škola přitažlivá tím, že se v ní setkávají s kamarády, jiní vítají možnost uplatnit se ve školním parlamentu nebo klubu, další hledají příležitost podílet se na nějaké zajímavé činnosti. Tradiční škola nabízí málo příležitostí k častějšímu setkávání se a k hlubší spolupráci, tím se ovšem zbavuje také účinného nástroje výchovného působení. Velmi důležité, i když nikoliv nové, je potvrzení skutečnosti, že žáci se ve výuce hlavně soustřeďují na to, co je baví, v čem prožívají úspěch. Škola, zdá se, málo usiluje o optimální motivaci žáků, jednostranně se prezentuje jako instituce, které se žáci musí podřídit. Proto se často z řad žáků ozývá, že se ve škole nudí. Požadavky sice pod tlakem plní, ale bez zájmu a vlastní iniciativy.

Přes četné a stále se opakující kritiky pamětního učení tento jev na našich školách přetrvává. V dotazníku žáci měli uvést nějakého představitele národního obrození a vysvětlit, co znamená slovo holocaust. Častou omluvou neznalosti bylo, že učivo už zapoměli nebo že je ještě neprobírali. Jejich výroky svědčí o tom, že jim chybí důvěrnější seznámení s těmito jevy, nějaký prožitek. Jednostranně pamětně osvojené učivo bez vyvážené osobní vazby na vlastní zkušenosti Z. Helus (2007, s. 203) to označuje jako nedostatek „socializačně komplexní kvality učení“. Suverénní znalost vítěze posledních voleb i jmen našich předních politiků, kterou respondenti prokázali, svědčí víc než o politickém rozhledu o účinnosti působení médií, která neustále v různých souvislostech politickou situaci komentují, což škola ani při osvojování významného učiva neprovádí. Důsledkem je, že i velmi závažné jevy si žáci osvojují jen jako „školské vědomosti“, které se postupně z paměti vytrácejí.

V rozboru výsledků, které dotazník přinesl, se zvláště zaměříme na estetickou a mravní výchovu, protože ačkoliv v životě člověka by měly mít velmi důležitou funkci, ve škole často hrají jen druhořadou úlohu. Co se týče hudebních a výtvarných zájmů mládeže, jednoznačně vítězí poslech hudby, a to po několik hodin v nejrůznějších situacích, kdežto výtvarná výchova je v zájmech pubescentů opravdovou popelkou. Zvrátit tento nepříznivý trend lze jen novým pojetím příslušných vyučovacích předmětů, zaměřením volnočasových aktivit, podporou hudebních sborů a výtvarných kroužků atd. Ještě obtížnější je situace v oblasti mravní výchovy, poněvadž je obtížné koncipovat ji jako vyučovací předmět. Ovšem naučit žáky slušně se chovat, dodržovat zásady kulturních mezilidských vztahů, osvojit si zásady mravního jednání se někde naučit musí. Spoléhat na školní řády, formálně kodifikující chování žáků, je naprosto nedostatečné, tuto problematiku však zdaleka nepokrývá ani občanská výchova, protože se chápe jako naučný předmět. Je proto neodkladně třeba hledat řešení, protože nejen u nás, ale v celosvětovém měřítku se začíná pociťovat deficit morálního vědomí.

Významným činitelem při formování lidského jedince je prostředí, v němž osobnost vyrůstá a průběžně řeší různé situace. Ve škole v tomto smyslu působí i budovy a vybavení, obrazová výzdoba apod. Nejúčinnější je ovšem způsob řízení a styl práce, tradice, spolupráce v pedagogickém sboru, vztahy mezi učiteli a žáky aj., tedy celková atmosféra školy a školní klima, ale také celková kulturní úroveň společnosti. Současný rozporný život společnosti, jak na mládež, zatím sice nezúčastněně a zprostředkovaně, prostřednictvím médií, rodiny a společenských problémů doléhá, vytváří základy akčního prostoru pro její budoucí postoje a hodnotovou orientaci. U některých mladých lidí se už projevuje, jak naznačuje jejich chápání demokracie, vidina snadného života bez práce, někdy až jakýsi cynismus, např.: „Chci hodně peněz“ (dívka), „Chci být slavná“ (dívka), „Chci být hacker“ (hoch), „Chci cestovat, zábavu, holky“ (hoch). Škola by neměla být k těmto signálům lhostejná, ale naopak jako profesionální instituce by měla s předstihem přinejmenším zajišťovat a

budovat příkladné, podnětné prostředí, které by bylo protipólem i korekcí negativních vlivů.

V poslední době se sice zvyšuje pozornost k školnímu klimatu, ale jeho záměrné utváření je spíše výjimkou. Ještě ve větší míře to platí o tzv. skrytém kurikulu, které představuje důležitou část funkcionálních vlivů na osobnost. Skryté kurikulum zahrnuje všechno to, co není postiženo ve formálním kurikulu. Patří sem např. převládající styl školních aktivit, rozvrh hodin, způsob komunikace, ale též prostředí a vybavení školy i vliv příslušné občanské komunity. Respondenti ve svých odpovědích reagovali na tyto často neviditelné síly nebo neuvědomované skutečnosti citlivě buď v negativním, nebo pozitivním smyslu. Víc se projevovaly vlivy negativní, které vyvolal nějaký silný podnět. Pokusy vytvořit školu, která by zohlednila všechny působící determinanty v zájmu harmonického rozvoje osobnosti mají bohatou tradici, ovšem nikoliv velké rozšíření. Uvedme aspoň ideu školy „líbezná“ jako dílny lidskosti J. A. Komenského a připomeňme pokusy o různé alternativní školy. Pro tuto perspektivní školu jsme zvolili název „Tvořivá škola“ (Maňák 2001), která by měla navazovat na všechno pozitivní z minulosti a sledovat cíl rozvoje svobodné osobnosti v demokratické společnosti.

Závěry

Výsledky výzkumného šetření žáků a žákyň končících povinnou školní docházkou podhalily některé skutečnosti, které by neměly uniknout pozornosti pedagogické veřejnosti. Potvrdilo se, že mládež tohoto věku se vyznačuje rysy, které odpovídají zákonitostem tohoto vývojového období lidského jedince, ale že nesou také pečeť současné společnosti, která v mnohém determinuje nejen život dospívajících, ale i jejich učitelů a nás všech. Z hlediska optimálních edukačních cílů se některé projevy sledovaných mladých lidí jeví jako nežádoucí nebo škodlivé, ale takto byli hodnoceni mladí lidé ve všech obdobích lidské historie. Přesto některé signály svědčí o tom, že je nezbytné některé názory, postoje a projevy mladých lidí vzít na vědomí, analyzovat je a pokusit se o jejich usměrnění. To je výzva zejména pro instituce a pedagogy podílející se na formování dospívající generace. Nejdůležitější problémy vyplývající z našeho šetření shrneme do několika závěrů:

- **Absolvent základní školy** se jeví ve světle našeho zkoumání relativně dobře vyzbrojen vědomostmi, převážně však zaměřenými na zkoušky na vyšší stupeň školy, méně je orientován pro životní situace. Školou je málo poznamenán v oblasti estetické výchovy a mravních hodnot. Sleduje politické dění, jeho názory a postoje značně ovlivňují média, zejména televize. Je samostatný, sebevědomý a náročný, většinou už sice uvažuje o budoucí profesi, ale někdy ještě romanticky. Je kritický ke škole a k učitelům. Jeho názory ještě nejsou ustálené, je však otevřen vzorům a pozitivním vlivům. Škola je mu však ve všech směrech neposkytuje, učitele za své vzory nepovažuje.

- **Škola otevřená životu a praxi** – základní škola by měla klást skutečné základy pro zdravý, všestranný rozvoj osobnosti a pro uplatnění každého jedince ve společnosti, a také získávat pro celoživotní vzdělávání. Stále se zvyšující rozsah poznatků je třeba průběžně pro vzdělávání transformovat tak, aby odpovídal mentalitě mladého člověka a víc vycházel z jeho zájmů a potřeb. Nemělo by se oslyšet volání po zajímavých činnostech ve školní výuce a po praxi.
- **Nová kultura učení** – žákyně a žáci často kritizují nudu, která ve škole není řídkým hostem. Přes dlouhodobé kritické připomínky ve škole stále převažuje pamětní učení, žáci sice přemíru faktů pod tlakem a různým úspěchem pamětně zvládají, ale brzy též zapomínají. V mnoha případech chybí při osvojování poznatků vnitřní prožitek, který by nejen vedl k hlubším vědomostem, ale vytvářel by též žádoucí postoje.
- **Důraz na estetickou a mravní výchovu** – ukazuje se, že estetické ovlivňování mládeže školou je málo účinné, např. reálné hudební zájmy mládeže jsou jednostranné a málo kultivované, výtvarná orientace téměř zcela chybí. V oblasti mravní výchovy škola postrádá metodický nástroj, který by mladé lidi výrazněji zaměřoval na humanitní hodnoty a vedl je k mravním ideálům. Spoléhat jen na rodinu nebo na živelnost není v současném globálním světě reálné.
- **Tvořivá škola** – existují ovšem školy, které v tradici reformních, alternativních, pokusných, inovativních snah mají vysokou úroveň, ale málo jsou propagovány a podporovány. Avšak právě jejich výsledky ukazují účinnou cestu, která může zajistit adekvátní přípravu mladé generace pro společnost vědění, kladoucí vysoké všestranné nároky na všechny její členy. Školy koncipující edukační práci s tímto zaměřením nazýváme tvořivými, protože podporují tu vlastnost člověka, která charakterizuje vrcholné lidství a přináší prospěch jak společnosti, tak uspokojení a životní naplnění každému jedinci.

Literatura:

EICHENBROICH, D. *Weltwissen der Siebenjährigen*. München : Goldmann, 2002.

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha : Grada, 2007.

MAŇÁK, J. *Problém domácích úkolů na základní škole*. Brno : MU, 1992.

MAŇÁK, J. *Stručný nástin tvořivé práce ve škole*. Brno : Paido, 2001.

PŘÍHODA, V. *Ontogeneze lidské psychiky*. Praha : SPN, 1967.

QUESNELL, M. D. *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*. Praha : Academia, 2002.